

Anmäla oro för barn

**Stöd för anmälningsskyldiga och
andra anmälare**

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN	978-91-7555-185-2
Artikelnummer	2014-6-5
Publicerad	www.socialstyrelsen.se , juni 2014

Förord

Alla barn har rätt till en trygg uppväxt. När vårdnadshavare inte kan ta ansvar för sina barn fullt ut behöver samhället stödja och skydda barn som annars riskerar en ogynnsam utveckling. Ansvaret ligger ytterst på kommunens socialnämnd. Men för att nämnden ska kunna ta sitt ansvar behöver den uppmärksammas på barn som andra känner oro för. Vissa myndigheter, anställda och yrkesverksamma är enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, skyldiga att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att barn far illa. För andra är det en rekommendation som följer av 14 kap. 1 c § SoL.

Syftet med den här handboken är att öka kännedomen om lagstiftningen om anmälan om barn som far illa eller misstänks fara illa. Den är i första hand tänkt att vara till hjälp för den som är ansvarig för en verksamhet med anmälningsskyldig personal eller som ska arbeta med att ta fram rutiner för anmälningar. Vanliga frågor från anmälare har varit ett viktigt underlag i arbetet.

Handboken är skriven av juristen Cecilia Molinder Berglund i samarbete med utredare Helena Stålhammar, juristen Monica Jacobson, juristen Shriti Radia, kommunikatören Lisa Andersson och projektledaren Petra Rinman. Projektet har fått in viktiga synpunkter från en extern referensgrupp där flera myndigheter och organisationer funnits representerade. Slutligen har projektet drivits i nära samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, och de regionala utvecklingsledare som arbetar inom ramen för överenskommelsen mellan staten och SKL om en evidensbaserad praktik inom socialtjänsten och som samordnas via SKL.

Annemarie Danon
avdelningschef
avdelningen för kunskapsstöd

Innehåll

Förord	3
Läsanvisning.....	7
Handboken består av tre delar.....	7
Avgränsningar	7
Förklaring av begrepp	8
Förkortningar.....	8
Anmälan i korthet	9
Ett gemensamt ansvar för barn	10
Barns grundläggande rättigheter	10
Vårdnadshavares ansvar.....	10
Socialnämndens ansvar.....	11
När barns rättigheter inte blir tillgodosedda	12
Vem ska eller bör anmäla?	13
Gemensamt ansvar	13
Var och en uppmanas att anmäla	13
Vissa är skyldiga att anmäla	13
Anmälningsskyldigheten är personlig	16
Viktigt vilken roll man agerar i	16
Uppgifter som omfattas av sekretess eller tystnadsplikt	17
Vad ska anmälas och när?	18
Oro för ett barn	18
I vilka situationer kan barn fara illa?	18
Andrahandsuppgifter	19
Anonyma uppgifter	19
När ska anmälan göras?	19
Underlåtenhet kan vara tjänstefel	21
Oro för ett väntat barn eller en ung vuxen	21
Så går det till att anmäla	23
Skriftlig eller muntlig anmälan?	23
Anonyma anmälningar	23
Vem ska anmälan göras till?	24
Stöd för anmälare	25
Tankar inför en anmälan	25
Stöd av arbetsledning och kolleger	25
Möjlighet att konsultera socialnämnden	26
Vem får veta vem som anmält?	27
Den som anmälan rör får normalt veta	27

Sekretesskydd i vissa fall	27
Socialtjänsten kan inte lova anonymitet	28
Skyldighet att lämna uppgifter till en utredning	29
Vilka är uppgiftsskyldiga?	29
Uppgifter till en utredning	29
Vilka uppgifter ska lämnas ut?	29
Information efter anmälan	31
Sekretess inom socialtjänsten	31
Bekräftelse att anmälan kommit in	31
Möjlighet till möte	31
Återkoppling efter anmälan	32
Vad gör socialtjänsten?	33
Bekräftelse på att anmälan kommit in	33
Omedelbar skyddsbedömning	33
Förhandsbedömning	33
Anmälningssmöte	34
En utredning inleds	34
Så går en utredning till	35
Utredningen kan avslutas utan insats	36
Utredningen kan avslutas med insats	37
Särskild hantering vid misstanke om brott	38
Skiss över flödet när en anmälan görs av anmälningsskyldig personal	39
Samverkan om barn som far illa	40
Verksamheter ska samverka om barn	40
Andra bestämmelser om samverkan	41
Exempel på samverkansformer	41
Stöd för arbete med samverkan	41
Referenser	42
Utskottsbetänkande	42
Propositioner	42
Statens offentliga utredningar	42
Rättsfall	42
Justitieombudsmannens beslut	42
Socialstyrelsens publikationer	43

Läsanvisning

Syftet med den här handboken är att öka kännedomen om lagstiftningen om anmälan om barn som far illa eller misstänks fara illa.

Lagen skiljer på anmälningsskyldiga, som genast ska anmäla och de som inte är anmälningsskyldiga men uppmanas att anmäla. Därför är vissa texter i handboken framför allt riktade till de som är skyldiga att anmäla medan andra är riktade även till andra anmälare.

Innehållet är baserat på lagstiftning, förarbetsuttalanden, rättsfall, beslut från Justitieombudsmannen, JO, samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd.

Handboken består av tre delar

Ett gemensamt ansvar för barn

Den första delen tar upp barns grundläggande rättigheter som de beskrivs i föräldrabalken, FB, och FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, samt föräldrars och socialnämnds ansvar för barn. Syftet är att sätta in bestämmelserna om anmälan i ett sammanhang. (sid. 10-12)

Anmälningar i praktiken

Den andra delen av handboken beskriver bestämmelserna om skyldighet att anmäla och lämna uppgifter till socialtjänsten och om anmälan från andra som inte är anmälningsskyldiga. Den här delen är tänkt att vara ett stöd för de som överväger att göra eller redan har gjort en anmälan och att ge svar på några av de vanligaste frågorna från anmälare. (sid. 13–32)

Vad händer hos socialtjänsten?

Den tredje och avslutande delen beskriver socialtjänstens uppgifter i arbetet med barn och familj efter att en anmälan kommit in. Den tar upp hur en utredning genomförs och vad den kan leda till för barnet. Här beskrivs också vikten av samverkan. Här finns även ett flödeschema som visar vad som händer hos socialtjänsten efter att en anmälan gjorts. (sid. 33–41)

Avgränsningar

Handboken är i första hand tänkt att ge stöd om anmälan från anmälningskyldiga enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL samt från allmänhet, myndigheter och yrkesverksamma som omfattas av uppmaningen att anmäla i 14 kap. 1 c § SoL. För de som är verksamma inom familjerådgivning och för Barnombudsmannen gäller särskilda bestämmelser som bara nämns kort.

Förklaring av begrepp

I den här handboken används följande begrepp med den betydelse som anges nedan.

Barn Varje människa under 18 år, se 1 kap. 2 § tredje stycket SoL.

Socialnämnd Den del av kommunen som har ansvar för kommunens uppgifter enligt socialtjänstlagen, exempelvis att ta emot anmälan, inleda utredning och besluta om insatser. I en del kommuner har den här nämnden ett annat namn.

Socialtjänst Mycket av det praktiska arbetet som socialnämnden har ansvar för utförs av kommunernas socialtjänst. Det är som regel anställda i socialtjänsten som anmälare har kontakt med.

Sekretess Förbud att röja en uppgift, vare sig det sker muntligen, genom utlämnande av en allmän handling eller på något annat sätt, se 3 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL.

Förkortningar

BBIC	Barns behov i centrum
BrB	Brottsbalken
FB	Föräldrabalken
HVB	Hem för vård eller boende
JO	Justitieombudsmannen
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
Prop.	Proposition
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens föfattningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

Anmälan i korthet

Alla har ett ansvar för att uppmärksamma barn som far illa. Vissa är skyldiga enligt 14 kap. 1 § SoL att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. För andra är det en rekommendation som följer av 14 kap. 1 c § SoL.

Barn kan fara illa i många olika situationer och av en eller flera olika orsaker. Oavsett vad barnet befinner sig i för situation är det misstanken eller kännedomen om att barnet far illa som är utgångspunkten för om en anmälan ska eller bör göras till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § första stycket och 1 c § SoL. Anmälaren behöver inte sätta sig in i om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd, utan kan utgå från sina egna iakttagelser och sin egen bedömning om ett barn far illa eller riskerar att fara illa.¹ Anmälaren behöver inte heller ta ställning till orsaken till att barnet far illa, det är socialnämnden som har ansvar att utreda situationen.² Ibland kan det ändå kännas svårt som anmälare att veta om situationen är sådan att en anmälan ska göras eller inte. Då kan den som står inför att göra en anmälan behöva stöd från andra, sin chef, erfarna kollegor på arbetsplatsen eller genom att konsultera socialtjänsten.

Det finns inga formella krav på hur anmälan ska göras. Den kan vara skriftlig eller muntlig. Men Justitieombudsmannen, JO, har i ett flertal beslut angående anmälningsskyldiga pekat på att anmälan bör göras skriftligt med hänsyn till de ingripande åtgärder av socialnämnden som den kan medföra.³ I brådskande fall kan en anmälan göras muntligt som sedan bekräftas skriftligt i efterhand har JO menat.⁴ Anmälan ska i regel göras till socialtjänsten i den kommun eller stadsdel där barnet bor. Om den som anmäler är osäker på vilken kommun anmälan ska göras till kan han eller hon kontakta socialtjänsten i den kommun som barnet vistas i. De som är anmälningsskyldiga enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är också skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för en utredning av ett barns behov av stöd och skydd. Uppgiftsskyldigheten gäller även om någon annan har gjort anmälan eller om socialnämnden har inlett en utredning på eget initiativ.⁵

Socialnämnden intar en särställning i förhållande till andra myndigheter genom att den inte bara är en servicemyndighet utan även har möjlighet och skyldighet att utreda de problem som är knutna till ett barns sociala situation. När information från olika håll sammanställs hos socialtjänsten ökar möjligheterna att få en klar bild av barnets situation och att barnet får det stöd och skydd som han eller hon behöver.

¹ Se proposition 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga* s. 136 f.

² Jfr proposition 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen* s. 106

³ Se bland annat JO:s ämbetsberättelse 2012/13 s. 268 och 2007/08 s. 261

⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 1996/97 s. 268 och 1992/93 s. 341

⁵ Se Socialutskottets betänkande 1981/82:22 *om lag om vård av missbrukare i vissa fall* s. 33 f. och i Barnskyddsutredningens betänkande (SOU 2009:68) *Lag om stöd och skydd för barn och unga* (LBU). s. 253

Ett gemensamt ansvar för barn

För att sätta bestämmelserna om anmälan i ett sammanhang ger det här kapitlet en kort beskrivning av dels barns grundläggande rättigheter, dels föräldrars och socialnämnds ansvar för att se till att de blir tillgodosedda.

Barns grundläggande rättigheter

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. (6 kap. 1 § FB)

I rätten till omvårdnad ingår inte bara rätten för barnet att få sina materiella behov tillgodosedda. Minst lika viktiga är barnets psykiska behov. I barnets rätt till trygghet ligger bland annat att få leva under stabila förhållanden och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna att det behövs och att han eller hon får pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att efter hand frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna.⁶

Barnkonventionen har stärkt barnets ställning

År 1990 ratificerade Sverige barnkonventionen. Barnkonventionen är inte svensk lag men genom ratificeringen har Sverige förbundit sig att följa konventionen.⁷ Det har lett till nya bestämmelser om bland annat barnets bästa och barnets delaktighet i SoL och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Alla barn har i enlighet med barnkonventionen rätt till god omvårdnad och att få utvecklas i sin egen takt utifrån sina egna förutsättningar.⁸

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som är styrande för tolkningen av övriga artiklar och som också har en egen självständig betydelse. De är

- Förbud mot diskriminering (artikel 2).
- Barnets bästa (artikel 3).
- Barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6).
- Barnets rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 12).⁹

Vårdnadshavares ansvar

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 6 kap. 1 § FB blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare ansvarar även för att barnet får den tillsyn

⁶ Se proposition 1981/82:168 *Vårdnad och umgänge m.m.* s. 59

⁷ Se proposition 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige* s. 8 f.

⁸ Se prop. 2012/13:10 s. 35

⁹ Se prop. 1997/98:182 s. 9

som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Vårdnadshavaren ska också bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren ansvara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. (Se 6 kap. 2 § andra stycket FB)

Av 6 kap. 2 § första stycket FB framgår att barn står under vårdnad av båda sina föräldrar, eller en av dem, om inte vårdnaden har anförtrotts åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. I de flesta fall är det alltså barnets föräldrar som ska se till att barnet får sina rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB tillgodosedda.

När föräldrar inte kan ta ansvar för sina barn fullt ut träder socialnämndens ansvar in för att stödja och skydda barn som riskerar en ogynnsam utveckling.

Socialnämndens ansvar

Kommunen, genom socialtjänsten, har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver. Det innebär ingen inskränkning i det ansvar som andra huvudmän har. Det följer av 2 kap. 1 § SoL.

Socialnämnden har också ett särskilt ansvar för barn och unga. Av 5 kap. 1 § SoL framgår att socialnämnden bland annat ska

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom
- bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och ungdom far illa
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel bland barn och ungdom
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till ogynnsam utveckling
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

Socialnämnden ansvarar enligt 5 kap. 11 § SoL för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. Enligt samma bestämmelse ska socialnämnden också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

För att socialnämnden ska kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stödinsatser eller vidta åtgärder till barns skydd behöver nämnden få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa.¹⁰

¹⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 44

När barns rättigheter inte blir tillgodosedda

Att hjälpa ett barn i en utsatt situation kan ibland innebära att göra en så kallad orosanmälan till socialnämnden enligt 14 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Socialtjänsten får då kännedom om barnet och om den del av barnets situation som anmälaren känner till och har då möjlighet att hjälpa barnet.

Det är misstanken eller kännedomen om att barnet far illa som är utgångspunkten för om en anmälan ska eller bör göras enligt 14 kap. 1 och 1 c §§ SoL. Anmälaren behöver inte sätta sig in i om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd, utan kan utgå från sina egna iakttagelser och sin egen bedömning om ett barn far illa eller riskerar att fara illa.¹¹

Anmälningsskyldiga ska genast anmäla oro

Den information om barn som misstänks fara illa som finns i olika verksamheter som arbetar med eller kommer i kontakt med barn är grunden för socialtjänstens arbete med barn i utsatta situationer.¹²

Vissa myndigheter, yrkesverksamma, anställda och verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet är, enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL, skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör, enligt 14 kap. 1 c § SoL, anmäla detta till socialnämnden. Verksamheter inom socialnämnden är skyldiga att vidarebefordra uppgifter om barn som är i behov av stöd eller skydd till den enhet som ansvarar för den sociala barn- och ungdomsvården.¹³

Polisanmälan vid misstanke om brott

Ibland omfattar en misstanke om att ett barn far illa också misstanke om att barnet utsatts för ett brott. Då kan det vara aktuellt för den som gör en anmälan till socialnämnden att också göra en anmälan till polisen. Det finns inget som hindrar att både socialnämnden och vårdnadshavaren, eller någon annan, gör polisanmälan.

Eftersom myndigheterna har olika ansvarsområden kan socialnämnd och polis behöva göra parallella utredningar vid misstanke om brott mot barn. Det är rättsväsendets sak att bedöma om ett brott mot ett barn har begåtts. Socialnämnden har ansvar för att bedöma och tillgodose barnets behov av skydd. Det kan underlätta myndigheternas arbete om den som gör en anmälan till både polis och socialnämnd upplyser respektive myndighet om detta.

En förundersökning provas utifrån ett juridiskt perspektiv, om det går att bevisa brott. En nedlagd förundersökning innebär inte att det var fel att göra en polisanmälan eller att barnet inte har farit illa, utan att det inte går att hitta tillräcklig bevisning som kan underbygga ett åtal om brottslig gärning.

¹¹ Se prop. 2012/13:10 s. 136 f.

¹² Se proposition 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.* s. 62

¹³ Se prop. 2012/13:10 s. 45

Vem ska eller bör anmäla?

Kapitlet tar upp vem som omfattas av bestämmelserna om *skyldighet* att anmäla till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § SoL och vilka som omfattas av *rekommendationen* att anmäla enligt 14 kap. 1 c § SoL.

Gemensamt ansvar

Alla har ett ansvar för att uppmärksamma barn som far illa. Vissa är skyldiga enligt 14 kap. 1 § SoL att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. För andra är det en rekommendation att anmäla som följer av 14 kap. 1 c § SoL.

Var och en uppmanas att anmäla

Var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla det till socialnämnden (14 kap. 1 c § SoL). Uppmaningen riktar sig till såväl allmänheten som sådana myndigheter och yrkesverksamma som inte omfattas av anmälningsskyldigheten.¹⁴ Anmälan kan alltså göras av exempelvis en granne, släkting eller vän till den anmälan gäller. Uppmaningen att anmäla gäller oavsett om misstanken gäller förhållanden i eller utanför hemmet.¹⁵

Vissa är skyldiga att anmäla

Följande myndigheter och yrkesverksamma är enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa:

1. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom,
2. andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården,
3. anställda hos sådana myndigheter som avses i 1 och 2, och
4. de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet (14 kap. 1 § andra stycket SoL).

För anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 7 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

¹⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 44 och JO:s ämbetsberättelse 2013/14 s. 402

¹⁵ Prop. 1996/97:124 s. 104

Hänvisningar i andra lagar

I den lagstiftning som direkt berör vissa yrkeskategorier som kommer i kontakt med barn finns hänvisningar till skyldigheten att anmäla. Sådana hänvisningar finns bland annat i

- 2 f § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)
- 3 § tandvårdslagen (1985:125)
- 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen (2010:659)
- 24 g § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
- 29 kap. 13 § skollagen (2010:800)
- 3 § polislagen (1984:387).

Myndigheter vars verksamhet berör barn och unga

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom och de som är anställda där är skyldiga att anmäla (se 14 kap. 1 § första stycket första och tredje punkterna). Exempel på sådana verksamheter är skola, förskola och polis.¹⁶

Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten

Myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten och de som är anställda där är skyldiga att anmäla, oberoende av om deras verksamhet riktar sig till barn eller inte. Det följer av 14 kap. 1 § första stycket SoL. Även verksamheter som uteslutande riktar sig till vuxna är alltså anmälningsskyldiga. Ett exempel på en sådan verksamhet är vuxenpsykiatriska kliniker.¹⁷ Läs vidare om anmälningsskyldigheten för hälso- och sjukvården och tandvården i vägledningen *Barn som far illa eller riskerar att fara illa – en vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar*, Socialstyrelsen 2013.

Angående socialtjänstens anmälningsskyldighet uttalas i förarbetena bland annat följande:

*Omsorgsverksamheter och andra verksamhetsområden inom socialtjänsten har skyldighet att vidarebefordra uppgifter om barn som är i behov av stöd eller skydd till den enhet som ansvarar för den sociala barn- och ungdomsvården. Det rör sig i formell mening inte om någon anmälan, eftersom nämnden i princip inte kan anmäla till sig själv. Med hänsyn till att kommuner i princip får utforma sin nämndorganisation på valfritt sätt kan det förekomma att kommunens ansvar för socialtjänsten fördelas på två eller flera olika nämnder. Om t.ex. barn- och ungdomsvård organisatoriskt placerats inom en nämnd och övrig socialtjänst inom en annan finns en lagstadgad anmälningsskyldighet mellan nämnderna. Socialtjänsten har även anmälningsskyldighet till socialnämnden i en annan kommun och skyldighet att vidarebefordra uppgifter om missförhållanden till annan kommunalnämnd eller distriktsnämnd.*¹⁸

¹⁶ Se prop. 2002/03:53 s. 62 f. och prop. 2012/13:10 s. 44

¹⁷ Se proposition 1989/90:28 *Vård i vissa fall av barn och ungdomar* s. 131 och JO 1992/93 s 319

¹⁸ Prop. 2012/13:10 s. 45

Rättpsykiatrisk undersökningsverksamhet

Av 14 kap. 1 § SoL framgår att även myndigheter som bedriver rättpsykiatrisk undersökningsverksamhet omfattas av anmälnings-skyldigheten.

Myndigheter i kriminalvården

Skyldigheten att anmäla enligt 14 kap. 1 § SoL omfattar även myndigheter inom kriminalvården och deras anställda. I förarbetena lyfte regeringen fram att barn med frihetsberövade föräldrar ofta kan antas behöva någon form av stöd från socialnämndens sida och att det därför är nödvändigt att kriminalvården uppmärksammar socialtjänsten på dessa barn. Lika viktigt är det, menade regeringen, att de som är anställda inom frivården och som fungerar som exempelvis övervakare, uppmärksammar och anmäler sin kännedom om barn som far illa. I förarbetena lyftes också fram att det kan finnas skäl för kriminalvården att uppmärksamma socialtjänsten på att en intagen i anstalt står inför frigivning. Anstaltspersonalen kan till exempel bedöma att det finns risk för att en person som avtjänat straff för familjerelaterad våldsbrottslighet kommer att fortsätta utöva våld mot sin familj efter frigivningen och att barnen då riskerar fara illa. Personalen kan också bedöma att den frigivne inte kommer att klara av att ta hand om sina barn, eller kanske till och med utöva våld mot dem, i samband med umgänge. Det kan också vara aktuellt att göra anmälan till socialnämnden om anställda inom kriminalvården får kännedom om att barn vistas i missbruksmiljöer eller miljöer som av annan anledning är olämpliga eller skadliga för barn.¹⁹

Anställda hos vissa myndigheter

Skyldigheten att anmäla omfattar även anställda hos sådana myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom och andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättpsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården (se 14 kap. 1 § första stycket tredje punkten SoL).

Yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet

Skyldigheten att anmäla omfattar enligt 14 kap. 1 § första stycket fjärde punkten SoL de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

I förarbetena uttalas bland annat att anmälnings- och uppgiftsskyldighet föreligger för myndigheter och befattningshavare som typiskt sett i sin verksamhet kommer i kontakt med barn och ungdomar och deras förhållanden på ett sådant sätt att de kan få indikationer om att barn far illa. Det har inte någon principiell betydelse om befattningshavaren arbetar i offentlig eller privat tjänst. Den som arbetar i yrkesmässigt bedriven verksamhet inom exempelvis socialtjänst, förskola, skola och hälso- och sjukvård eller tand-

¹⁹ Se prop. 2002/03:53 s. 64

vård, omfattas därför av skyldigheten att anmäla och att lämna uppgifter till socialnämnden, vare sig verksamheten är i offentlig eller privat regi.²⁰

Ideella organisationer

Ideellt arbetande organisationer, exempelvis BRIS och Rädda Barnen, och deras tjänstemän, omfattas generellt inte av anmälningsskyldigheten. De omfattas istället av den allmänna rekommendationen i 14 kap. 1 c § SoL att var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla detta till socialnämnden. Enligt förarbetena omfattas däremot exempelvis läkare och psykologer som är anställda i sådana ideella organisationer när de utövar sitt yrke inom ramen för organisationens verksamhet.²¹

Det är också viktigt att tänka på att ideella föreningar som genom avtal med kommunen utför insatser enligt SoL också omfattas av anmälningsskyldigheten.²² Detsamma gäller för frivilligorganisationer som bedriver tillståndspliktig verksamhet enligt 7 kap. 1 § SoL. Läs mer om detta i Socialstyrelsens vägledning *Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende* (2013).

Familjerådgivning

För personer som är verksamma inom familjerådgivning är anmälningsskyldigheten mer begränsad än för andra verksamma inom socialtjänsten. De är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet (14 kap. 1 § andra stycket SoL).

Anmälningsskyldigheten är personlig

Skyldigheten att anmäla omfattar som framgått ovan anställda hos vissa myndigheter och de som är verksamma inom vissa yrkesmässigt bedrivna enskilda verksamheter. Det innebär att den som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa har ett personligt ansvar för att anmälan görs. Den som omfattas av skyldigheten att anmäla enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är också skyldig att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd, det framgår av tredje stycket.

Viktigt vilken roll man agerar i

Skyldigheten att anmäla till socialnämnden gäller enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL om den anmälningsskyldige *i sin verksamhet* får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Uppgifter som denne fått kännedom om som privatperson omfattas istället av rekommendationen att anmäla i 14 kap. 1 c § SoL.²³

²⁰ Se prop. 1996/97:124 s. 106 och prop. 2012/13:10 s. 44

²¹ Prop. 2012/13:10 s. 44

²² Jfr proposition 2009/10:131 *Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar* s. 27 och proposition 2011/12:4 *Utredningar avseende vissa dödsfall* s. 60

²³ Se JO:s ämbetsberättelse 2013/14 s. 402

JO har riktat kritik mot en befattningshavare vid en kommunal förvaltning för att hon gjort en så kallad orosanmälan i tjänsten trots att den rörde privata förhållanden. Anmälan rörde oro för befattningshavarens brorsbarn och gjordes till en annan kommun. JO konstaterar att befattningshavaren angivit i anmälan att hon gjorde den i egenskap av tjänsteman och att anmälan var skriven på kommunens brevpapper och undertecknad med befattningshavarens tjänstetitel. Om hon befarade att barnen för illa borde hon, uttalar JO, under rådande förhållanden ha gjort anmälan som privatperson med stöd av 14 kap. 1 c § SoL. JO framhåller i sitt beslut vikten av att en tjänsteman agerar på ett sådant sätt att det aldrig råder någon tvekan i fråga om tjänstemannen uppträder i tjänsten eller som privatperson. Att det finns en tydlighet i detta avseende är, menar JO, av vikt för att upprätthålla objektiviteten inom socialtjänsten samt enskildas förtroende för socialtjänstens verksamhet.²⁴

Uppgifter som omfattas av sekretess eller tystnadsplikt

Att göra en anmälan innebär som regel att anmälaren lämnar uppgifter till socialnämnden som kan vara känsliga för den berörda familjen. Sådana uppgifter omfattas ofta av regler om sekretess hos myndigheter eller tystnadsplikt i yrkesmässigt bedrivna enskilda verksamheter. Den som är skyldig att anmäla till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § SoL kan göra det utan hinder av sekretess. Det beror på att anmälningsskyldigheten bryter sekretessen mellan myndigheter med stöd av 10 kap. 28 § OSL.²⁵ Inte heller hindrar tystnadsplikt att någon fullgör uppgiftsskyldighet som följer av lag eller förordning. Något obehörigt röjande av en uppgift anses inte ske i dessa fall.²⁶

Till skillnad från skyldigheten att anmäla bryter uppmaningen att anmäla i 14 kap. 1 c § SoL inte sekretessen mellan myndigheter. Vilka uppgifter om det enskilda barnets situation som kan lämnas till socialnämnden från en verksamhet som inte är anmälningsskyldig beror därför på vilka bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för just den verksamheten.

²⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 2013/14 s. 402. Se även JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 319 och 1992/93 s. 391

²⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 44

²⁶ Jfr proposition 2006/07:108 *Utredningar avseende barn som har avlidit i anledning av brott m.m.* s. 34, för hälso- och sjukvårdspersonal se även 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen

Vad ska anmälas och när?

Det här kapitlet handlar om vad det är som ska anmälas och när. Här förklaras också vad det innebär att anmälan ska göras redan vid misstanke om att ett barn far illa.

Oro för ett barn

Skyldigheten att anmäla och rekommendationen att anmäla gäller vid misstanke eller kännedom om att ett *barn* far illa. Med barn avses varje människa under 18 år (1 kap. 2 § tredje stycket SoL). Bestämmelserna om anmälan gäller inte väntade barn eller unga vuxna. Läs vidare under rubriken *Oro för ett väntat barn eller en ung vuxen* sid. 21.

I vilka situationer kan barn fara illa?

Barn kan fara illa i många olika situationer och av en eller flera olika orsaker. Det kan exempelvis handla om barn och ungdomar som i hemmet utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar, fysisk eller psykisk försummelse eller familjer där det förekommer allvarliga relationsproblem mellan barnet och övriga familjen. Barn och ungdomar kan också fara illa på grund av sitt eget beteende, exempelvis på grund av missbruk, kriminalitet och annat självdestruktivt beteende eller för att de utsätts för hot, våld eller andra övergrepp från jämnåriga.²⁷

Oavsett vad barnet befinner sig i för situation är det misstanken eller kännedomen om att barnet far illa som är utgångspunkten för om en anmälan ska eller bör göras till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § första stycket och 1 c § SoL.

Skyldigheten att anmäla omfattar även oro för barn som är placerade utanför föräldrahemmet, i exempelvis ett familjehem, om de far illa eller riskerar att fara illa.²⁸

Ibland kan det kännas svårt som anmälare att veta om situationen är sådan att en anmälan ska göras eller inte. Men det är inte anmälarens, utan socialtjänstens sak att utreda och avgöra allvaret i barnets situation.²⁹ När det råder osäkerhet om förhållandena är sådana att en anmälan ska göras, kan situationen diskuteras med socialtjänsten utan att barnets identitet avslöjas.³⁰ Läs vidare i kapitlet *Stöd för anmälare* sid. 25.

²⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 47

²⁸ Se *Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar*, Socialstyrelsen och Skolverket 2013

²⁹ Se prop. 2002/03:53 s. 65

³⁰ Jfr prop. 1996/97:124 s. 106 och prop. 2002/03:53 s. 47 och 66

Andrahandsuppgifter

Även uppgifter som en anmälningsskyldig person har fått av en annan person kan vara grund för att göra en anmälan om det leder till att den anmälnings-skyldiga personen misstänker att barnet far illa. Det följer av 14 kap. 1 § första stycket SoL. Det kan exempelvis handla om patienter i vuxen-psykiatri som berättar om förhållanden hemma som gör att personalen misstänker att ett barn far illa.³¹

Anonyma uppgifter

En närliggande fråga är hur en myndighet eller privat verksamhet gör om den i sin verksamhet får uppgifter från en anonym källa om att barn kan fara illa.

Ett beslut från JO handlar om skyldighet för Barnombudsmannen att göra anmälan till socialnämnd på grund av anonyma skrivelser enligt vilka det kunde misstänkas att några flickor hade blivit könsstympade. JO uttalade bland annat:

*En inte helt okomplicerad fråga är om en myndighet skall vidarebefordra uppgifter som lämnats till myndigheten anonymt. Det är rent allmänt sett inte tillfredsställande om en myndighet medverkar till att lämna vidare felaktiga uppgifter som från början kanske har spridits i syfte att trakassera en enskild person. Något allmängiltigt svar på frågan kan inte ges. Ofta kan det vara lämpligt att myndigheten diskuterar frågan med socialförvaltningen. Om den diskussionen förs under upprätthållande av sekretess för den enskildes identitet föreligger inte något hinder för myndigheten att rådfråga socialtjänsten. I tveksamma fall ankommer det ytterst på myndigheten att själv avgöra om en anmälan till socialnämnden skall göras.*³²

När ska anmälan göras?

Anmälan ska göras redan vid misstanke

Anmälan enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL ska göras när den anmälnings-skyldige får kännedom om eller *misstänker* att ett barn far illa. Även allmänhet, myndigheter och yrkesverksamma som inte är skyldiga att anmäla bör anmäla om man misstänker att ett barn far illa. Det följer av 14 kap. 1 c § SoL.

Av förarbetena till bestämmelsen om anmälningsskyldighet (i nuvarande 14 kap. 1 § första stycket SoL) framgår att även svårbedömda eller obestyrkta uppgifter ska anmälas om de tyder på att ett barn kan behöva stöd eller hjälp från socialtjänsten. Det är socialtjänstens ansvar att utreda ärendet och ta ställning till vilka åtgärder som bör vidtas.³³ Socialnämnden har ofta

³¹ Jfr prop. 1989/90:28 s. 131

³² JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 170

³³ Se prop. 1996/97:124 s. 106

en samlad bild av ett barns förhållanden, och en uppgift som inte är helt styrkt eller en delvis oklar uppgift kan utgöra en viktig pusselbit för socialnämndens bedömning av behovet av olika åtgärder.³⁴ Genom att ingripa tidigt i ett skeende med rätt insatser anpassade till barnets eller den unges individuella behov kan en positiv utveckling främjas utan alltför ingripande insatser.³⁵

Anmälan ska göras genast

De som omfattas av skyldigheten att anmäla enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL ska *genast* anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Anmälningsskyldigheten är absolut och får inte bli föremål för överväganden av den anmälningsskyldige själv. Är omständigheterna sådana som anges i 14 kap. 1 § SoL ska anmälan göras till socialnämnden.³⁶ En anmälningsskyldig person kan därför aldrig lova ett barn eller dess föräldrar att inte anmäla uppgifter som tyder på att barnet far illa till socialtjänsten. Han eller hon kan också komma att bli skyldig att lämna uppgifter till socialtjänsten enligt 14 kap. 1 § tredje stycket SoL. Läs vidare i kapitlet *Skyldighet att lämna uppgifter till en utredning* sid. 29.

JO har i ett beslut riktat allvarlig kritik mot dåvarande rektorn för en skola för underlåtenhet att genast göra en anmälan till socialnämnden efter att en elev berättat om våld i hemmet. JO konstaterar här att skolan inte bör bedriva någon egen utredning rörande misstänkta missförhållanden. Om och på vilket sätt en misstanke ska utredas ankommer på socialnämnden att bedöma. När personalen vid skolan fattar misstanke om att en elev far illa i hemmet ska anmälan, konstaterar JO, ske genast. Anmälan till socialtjänsten gjordes i det aktuella fallet först ett år och fem månader efter att flickan för första gången berättat att modern utsatte henne för våld. JO uttalar här att en anmälan borde ha gjorts *omedelbart* efter att flickan berättat att hon utsattes för våld i hemmet.³⁷

Anmälan även om annan myndighet redan anmält

Skyldigheten att anmäla gäller för varje myndighet för sig. Kännedom om att en annan myndighet har anmält eller avser att anmäla ett misstänkt missförhållande påverkar inte skyldigheten att anmäla.³⁸

Anmälan även om utredning redan har inletts

Skyldigheten att anmäla begränsas inte av att den anmälningsskyldige vet att socialnämnden redan har inlett en utredning eller att socialtjänsten och barnet har haft annan kontakt.³⁹ JO har uttalat att även om till exempel en läkare har kännedom om att det pågår en barnavårdsutredning vid nämnden, är det

³⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 170

³⁵ Prop. 2012/13:10 s. 45

³⁶ Se JO:s ämbetsberättelse 1995/96 s 247

³⁷ Se JO:s beslut den 18 december 2013, dnr 6755-2012

³⁸ Se JO:s ämbetsberättelse 2004/05 s. 299

³⁹ Se JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 391 och 2004/05 s. 299

dennes skyldighet att anmäla till nämnden, om han eller hon får kännedom om något som kan ha betydelse för utredningen.⁴⁰

Anmälan även då åtgärder vidtagits

Skyldigheten att anmäla gäller även när ett barn får en insats i anmälarens verksamhet. Exempelvis har JO riktat kritik mot en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik för att den underlåtit att göra en anmälan rörande en tolvårig flicka som varit intagen på kliniken.⁴¹ I samband med att anmälan görs kan den anmälningsskyldige lämna information om vilka åtgärder som denne anser lämpliga till socialnämnden.⁴²

Socialnämnden intar en särställning i förhållande till andra myndigheter genom att den inte bara är en servicemyndighet utan även har möjlighet och skyldighet att utreda de problem som är knutna till ett barns sociala situation, i familjen eller på andra håll. När information från olika håll sammanställs hos socialtjänsten ökar möjligheterna att få en klar bild av barnets situation och att barnet får det stöd och skydd som han eller hon behöver.

Ny anmälan om oro kvarstår

Det kan vara bra att tänka på att den som har gjort en anmälan till socialnämnden har en fortsatt skyldighet att anmäla om oro för barnet kvarstår. Den som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är också uppgiftsskyldig. Det innebär att han eller hon är skyldig att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd (se 14 kap. 1 § tredje stycket SoL).

Underlåtenhet kan vara tjänstefel

Den som inte anmäler, trots att han eller hon är skyldig att göra det, riskerar att ställas till ansvar för tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken, BrB.⁴³ En förutsättning för det är att underlåtenheten har samband med *myndighetsutövning*.⁴⁴

Oro för ett väntat barn eller en ung vuxen

Bestämmelserna om anmälan omfattar inte personer som har fyllt 18 år och inte heller väntade, ofödda barn.

När det finns en oro för en ung vuxen, 18–19 år

Socialtjänsten kan göra utredningar, oberoende av samtycke, när det gäller personer som har fyllt 18 år men inte 20 år, när det kan bli aktuellt att tillämpa LVU. Anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL omfattar dock inte den som har fyllt 18 år. För att andra verksamheter ska kunna lämna uppgifter om den unge till socialtjänsten krävs därför att det är möjligt med

⁴⁰ Se JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 341

⁴¹ Se JO:s ämbetsberättelse 1993/94 s. 261

⁴² Se JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 290 och 2004/05 s. 299

⁴³ Se prop. 2002/03:53 s. 65 och JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 319 och s. 391

⁴⁴ Se om detta i Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 19 november 2013 i mål nr B 2105-13

hänsyn till de bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt som gäller för den verksamheten.

När det finns en oro för ett väntat barn

För myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten finns bestämmelser i 25 kap. 12 § och 26 kap. 9 § OSL som gör det möjligt att i vissa fall lämna uppgifter mellan dessa myndigheter till skydd för ett väntat barn utan hinder av sekretess. Det kan exempelvis handla om myndigheter inom socialtjänsten, mödrahälsovården, barnhälsovården och vuxenpsykiatri.⁴⁵

Bestämmelserna omfattar bland annat uppgift om en gravid person eller någon närstående till denne. Den gäller om uppgiften behöver lämnas för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet. Av förarbetena framgår att det som avses närmast är när en gravid på grund av missbruk, egen sjukdom eller sin livsföring i övrigt riskerar att skada fostret.⁴⁶

Bestämmelserna gör det möjligt för myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten att utbyta uppgifter trots att den enskilde inte lämnat sitt samtycke till det.⁴⁷ Undantaget från sekretessen bör enligt förarbetena användas med urskiljning och varsamhet.⁴⁸

⁴⁵ Se proposition 1990/91:111 om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m. s. 15

⁴⁶ Se prop. 1990/91:111 s. 14

⁴⁷ Prop. 1990/91:111 s. 12

⁴⁸ Prop. 1990/91:111 s. 17

Så går det till att anmäla

Kapitlet handlar om hur en anmälan kan göras, skriftligt eller muntligt, om det går att göra en anonym anmälan samt till vilken socialnämnd en anmälan görs.

Skriftlig eller muntlig anmälan?

Det finns inga formella krav på hur anmälan ska göras. Den kan vara skriftlig eller muntlig. JO har i flera beslut pekat på att en anmälan från någon som är anmälningsskyldig bör göras skriftligt med hänsyn till de ingripande åtgärder av socialnämnden som den kan medföra.⁴⁹ I brådska fall kan anmälan, har JO menat, göras muntligt. Den bör då bekräftas skriftligt i efterhand.⁵⁰

Anonyma anmälningar

En anmälan är anonym då anmälaren inte uppger sitt namn för den handläggare hos socialtjänsten som tar emot anmälan. Den som är anmälningsskyldig kan inte göra en anonym anmälan.⁵¹ Det finns däremot inget hinder i lagstiftningen för att den som inte är anmälningsskyldig, som en granne eller släkting, gör en anmälan utan att uppge sitt namn.⁵²

För den familj som anmälan rör kan det vara värdefullt att få veta vem som har lämnat uppgifterna. Erfarenheten visar att familjens fokus lätt kan hamna på att fundera på vem som har gjort anmälan om den har gjorts anonymt. I regel underlättas också arbetet hos socialnämnden av att veta vem som har anmält.

Om en anmälan görs anonymt, bör nämnden be anmälaren att återkomma vid ett senare angivet tillfälle för att svara på kompletterande frågor vid behov (Socialstyrelsens allmänna råd [SOSFS 2014:6] om handläggning av ärenden som gäller barn och unga).

Det händer att en person som ringer och anmäler uppger sitt namn och samtidigt vill vara anonym i förhållande till den som anmälan rör. Om anmälaren uppger sitt namn måste socialtjänsten anteckna det. Ibland kan uppgifter om hans eller hennes identitet ändå hållas hemliga för den som anmälan avser, men socialtjänsten kan aldrig lämna några garantier för det. Läs mer om det i kapitlet *Vem får veta vem som anmält?* sid. 27.

Om anmälaren inte har uppgett sitt namn, och inte vill göra det, kan socialtjänsten i allmänhet inte forska efter eller dra slutsatser om vem som har gjort en anmälan. JO har angående detta sagt bland annat att även om socialtjänsten i princip inte ska efterforska vem som har gjort en anonym anmälan

⁴⁹ Se bland annat JO:s ämbetsberättelse 2012/13 s. 268 och 2007/08 s. 261

⁵⁰ Se JO:s ämbetsberättelse 1996/97 s. 268 och 1992/93 s. 341

⁵¹ Läs om detta i *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*. Betänkande av barnskyddsutredningen (SOU 2009:68) s. 253

⁵² Se JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 318

kan det inte helt uteslutas att det skulle kunna finnas fall där en sådan efterforskning rimligen måste få ske. Detta förutsätter emellertid, uttalar JO vidare, att förhållandena som beskrivs i den anonyma anmälan är av sådant slag att det närmast är fråga om en nödsituation. Det är, menar JO, endast i sådana mycket speciella fall som en efterforskning bör kunna försvaras.⁵³

JO har i ett annat beslut konstaterat att det ligger i sakens natur att en anonym anmälan måste behandlas med särskild försiktighet. Innehållet i anmälan måste vara avgörande för hur nämnden ska hantera den. Även en anonym anmälan kan ligga till grund för en utredning.⁵⁴

Vem ska anmälan göras till?

I regel görs anmälan till socialtjänsten i den kommun eller stadsdel där barnet är bosatt. När oron omfattar ett barn som socialnämnden har placerat utanför föräldrahemmet, i till exempel ett familjehem, i en annan kommun är det den placerande kommunen som är ansvarig för barnet (se 2 a kap. 4 § SoL). Om den som anmäler inte vet vilken kommun som är ansvarig för barnet kan socialtjänsten i den kommun som barnet vistas i hjälpa till. Även Skatteverket kan hjälpa till med adressuppgifter till barnet.

Av 3 kap. 6 § SoL framgår att socialnämnden bör tillhandahålla en socialjour eller annan därmed jämförlig verksamhet. Olika kommuner har olika lösningar på hur man tar emot anmälningar utanför kontorstid.

Socialstyrelsens rekommendation är att socialnämnden bör se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan kan göras såväl under som efter kontorstid (se SOSFS 2014:6).

Det kan underlätta för den som ska göra en anmälan om det också finns information på den egna arbetsplatsen om vart anmälaren ska vända sig. Sådana uppgifter kan tas fram i samverkan med socialtjänsten.

Vid flytt görs anmälan till den nya kommunen

Barn i utsatta situationer riskerar att bli mer utlämnade om familjen flyttar.⁵⁵ Om barnet flyttar till en annan kommun i Sverige är det den nya kommunen som anmälan görs till. Skyldigheten att lämna uppgifter gäller i förhållande till den kommun som utreder barnet.

Om familjen flyttar utomlands kan uppgifter i vissa fall lämnas till den utländska myndigheten, vilket beskrivs i 8 kap. 3 § andra punkten OSL.

⁵³ Se JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 318

⁵⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 229

⁵⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 48

Stöd för anmälare

Kapitlet tar upp frågor som kan uppstå i en anmälningssituation och några sätt för anmälaren att få stöd.

Tankar inför en anmälan

Det kan i det enskilda fallet vara svårt att avgöra om förhållandena är sådana att en anmälan ska göras eller inte. Anmälaren kan vara orolig för vad som ska hända med barnet och familjen efter att en anmälan har gjorts. Det kan också vara svårt att veta vilken information som anmälaren bör lämna till den berörda familjen. Anmälaren kan befara att barnets föräldrar blir arga eller undvikande och kanske väljer att ta barnet från exempelvis förskolan för att förhindra vidare insyn. Den som står inför att göra en anmälan kan därför behöva stöd från andra, på den egna arbetsplatsen eller från socialtjänsten.

Stöd av arbetsledning och kolleger

Den som får kännedom om eller misstänker att barnet far illa har ett personligt ansvar för att anmälan görs. Det är viktigt att arbetsledningen är observant på om personalen behöver handledning och stöd i en anmälnings-situation. Varje arbetsplats kan därför behöva utarbeta rutiner för det stöd som behövs i samband med att en anmälan övervägs, görs eller har gjorts.

Personal kan behöva rådgöra med sin chef eller andra erfarna kolleger på arbetsplatsen för att avgöra om situationen är sådan att en anmälan till socialnämnden ska göras eller inte och vad man bör säga till familjen.

I ärenden där det finns en risk för att exempelvis föräldrar reagerar med ilska eller hot om våld förekommer det att flera personer som iakttagit det anmälda förhållandet skriver under en gemensam anmälan.

Tydliga rutiner är angeläget

I en anmälnings-situation kan mycket underlättas om det finns klara rutiner i verksamheten för hur och till vem en anmälan ska göras.

I förarbetena har regeringen uttryckt att det är angeläget att det finns tydliga rutiner för hur anmälningar hanteras men att det ytterst måste vara upp till var och en att ansvara för hur rutinerna ska formaliseras.⁵⁶

Ledningssystem i hälso- och sjukvården och socialtjänsten

För hälso- och sjukvården, socialtjänsten och verksamheter enligt LSS finns särskilda bestämmelser om rutiner i *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitets-*

⁵⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 48

arbete. Stöd för hur föreskrifterna och allmänna råden ska tillämpas finns i Socialstyrelsens handbok *Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete - Handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete* (2012).

Inom ramen för arbetet med ledningssystemet ska den som bedriver verksamheten ta reda på vad som är kvalitet för just den verksamheten. Det görs genom en kartläggning av vilka krav och mål som finns i lagar och föreskrifter om hälso- och sjukvård, socialtjänst och stöd och service till vissa funktionshindrade, och i beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter. Ett sådant krav är skyldigheten att göra anmälningar till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § SoL. Ledningssystemet ska sedan innehålla de processer och rutiner som behövs för att utveckla och säkra kvaliteten i verksamhetens samtliga delar. Rutinerna ska dels beskriva ett bestämt tillvägagångssätt för hur en aktivitet ska utföras, dels ange hur ansvaret för utförandet är fördelat i verksamheten (4 kap. 4 § andra stycket SOSFS 2011:9).

Möjlighet att konsultera socialnämnden

Som framgått tidigare, gäller skyldigheten att anmäla redan vid en misstanke om att ett barn far illa. När det ändå råder osäkerhet om förhållandena kring barnet är sådana att en anmälan ska göras, kan den aktuella situationen diskuteras med socialtjänsten utan att barnets identitet avslöjas.⁵⁷ Konsultationen innebär att den som är osäker på om en anmälan ska göras eller inte kan diskutera den aktuella situationen och få vägledning och stöd för att kunna gå vidare. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att en konsultation aldrig kan ersätta en anmälan om det finns skäl att göra en sådan.

Om anmälaren är osäker på vilken information som han eller hon bör lämna till familjen kan anmälaren också fråga socialtjänsten om det.

⁵⁷ Jfr prop. 1996/97:124 s. 106 och prop. 2002/03:53 s. 47 och 66

Vem får veta vem som anmält?

Det här kapitlet tar upp frågan om vem som får veta vem som anmält och möjligheten för en privatperson som har gjort en anmälan att i vissa speciella fall vara anonym i förhållande till den som anmälan rör.

Den som anmälan rör får normalt veta

Den som står inför att göra en anmälan kan ibland oroas för vad som kan hända honom eller henne själv om den som anmälan rör får veta vem som gjort anmälan. Då kan det vara viktigt att tänka på att syftet med anmälan är att det barn som anmälaren är orolig för ska få stöd. En anmälan handlar inte heller om att lägga skulden för att barnet far illa på någon, utan att uppmärksamma socialtjänsten på barnets situation.

Uppgift om vem som gjort en anmälan dokumenteras hos socialnämnden. Som huvudregel har den som är part rätt till insyn i allt material i ett ärende. Det följer av bestämmelser i 16–17 §§ förvaltningslagen (1986:223) och 10 kap. 3 § OSL. I barnavårdsutredningar är både barnet och vårdnadshavaren parter. Det innebär att de har rätt att ta del av allt material som tillförts ärendet. Vilken information som barnet får ta del av beror på barnets ålder och mognad. Bestämmelser om barnets rätt till information finns i 11 kap. 10 § SoL.

Sekretesskydd i vissa fall

I vissa situationer kan uppgift om en privatperson som anmäler till socialnämnden hemlighållas för den som anmälan avser med stöd av 26 kap. 5 § OSL. Sekretesskyddet enligt den bestämmelsen gäller bara om det är en privatperson som har gjort anmälan. Bestämmelsen gäller inte anmälan som görs av myndigheter eller deras anställda som gör anmälan i tjänsten.⁵⁸

Det krävs starka skäl för att inte lämna ut en uppgift om vem som gjort en anmälan till den som anmälan rör. Sekretessen gäller endast om det kan antas att fara uppkommer för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till denne utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs. Av förarbetena framgår att sekretesskyddet bara gäller om det behövs för att skydda någon mot repressalier av mera allvarligt slag. Uppgifter om anmälarens identitet kan inte rutinemässigt undanhållas från den som anmälan avser.⁵⁹

Sekretesskyddet enligt 26 kap. 5 § OSL gäller inte bara anmälarens namn utan även andra uppgifter som kan röja anmälarens identitet. Exempelvis kan uppgift om en anmälarens yrke vara sekretesskyddad.⁶⁰

⁵⁸ Se JO:s ämbetsberättelse 1983/84 s. 231, 1984/85 s. 272 och 1992/93 s. 319

⁵⁹ Proposition 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m. Del A s. 187 f.

⁶⁰ Se JO:s ämbetsberättelse 2005/06 s. 446

Socialtjänsten kan inte lova anonymitet

Socialtjänsten kan aldrig lova en privatperson som har gjort en anmälan och lämnat sitt namn att han eller hon får vara anonym i förhållande till den som anmälan rör. Det är först efter en sekretessprövning, med tillämpning av bestämmelserna i OSL, som myndigheten kan ta ställning till om uppgiften om anmälarens identitet ska lämnas ut eller inte. Om socialtjänsten beslutar att en uppgift om en anmälares identitet inte ska lämnas ut kan den som har fått avslag på sin begäran att få ut uppgiften överklaga det beslutet till domstol enligt bestämmelser i 6 kap. OSL. Domstolen kan då besluta att uppgiften ändå ska lämnas ut.

Frågan om huruvida uppgifter som röjer anmälarens identitet ska lämnas ut eller inte ska prövas när någon begär att få ut en sådan uppgift, oavsett om anmälaren bett att få vara anonym eller inte.⁶¹ I ett beslut har JO riktat kritik mot sociala enheten i en kommun för att den inte hade gjort någon sekretessprövning i ett fall där anmälaren begärt att få vara anonym.⁶²

⁶¹ Se JO:s beslut den 25 november 1991, dnr 3664-1990

⁶² Se JO:s beslut den 6 november 2012, dnr 4151-2011

Skyldighet att lämna uppgifter till en utredning

De som är anmälningsskyldiga enligt 14 kap. 1 § *första stycket* SoL är också enligt *tredje stycket* skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd. Det här kapitlet handlar i korthet om vilka som omfattas av uppgiftsskyldigheten och vad den innebär.

Vilka är uppgiftsskyldiga?

Uppgiftsskyldigheten omfattar såväl myndigheter som befattningshavare och yrkesverksamma som anges i 14 kap. 1 § *första stycket* SoL. Dessa är

1. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom,
2. andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården,
3. anställda hos sådana myndigheter som avses i 1 och 2, och
4. de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

Uppgifter till en utredning

Uppgiftsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § *tredje stycket* SoL gäller när det är fråga om en utredning av ett barns behov av stöd och skydd. Med barn avses varje människa under 18 år (1 kap. 2 § SoL).

Uppgiftsskyldigheten gäller även om någon annan har gjort anmälan eller om socialnämnden har inlett en utredning på eget initiativ.⁶³

Skyldigheten att lämna uppgifter enligt 14 kap. 1 § *tredje stycket* SoL bryter sekretessen mellan myndigheter med stöd av 10 kap. 28 § OSL.⁶⁴ Det innebär att även uppgifter som omfattas av sekretess kan lämnas till socialtjänsten.

Vilka uppgifter ska lämnas ut?

Skyldigheten att lämna ut uppgifter gäller bara sådant som har betydelse för den aktuella situationen. Det innebär att andra uppgifter om en person som kan finnas hos exempelvis en myndighet inte behöver lämnas ut.⁶⁵

Det är socialnämnden som kan bedöma vilka uppgifter som den behöver för den fortsatta utredningen. Samtidigt kan det vara svårt för socialnämnden

⁶³ Se Socialutskottets betänkande 1981/82:22 s. 33 f. och SOU 2009:68 s. 253

⁶⁴ Prop. 2012/13:10 s. 44

⁶⁵ Prop. 1989/90:28 s 132

att veta precis vilka uppgifter som den tillfrågade myndigheten eller yrkesutövaren har tillgång till.

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt. (SOSFS 2014:6)

Den myndighet som har uppgifterna hos sig prövar vilka uppgifter som kan lämnas ut. Även uppgifter som ligger längre tillbaka i tiden kan ha betydelse i en utredning hos socialtjänsten. Socialnämnden har som regel möjlighet att överklaga ett beslut att inte lämna ut en uppgift till domstol, vilket följer av 6 kap. 7 § OSL.

Högsta förvaltningsdomstolen har i ett avgörande funnit att ett sjukhus har fullgjort sin uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § SoL när det lämnat ut begärda uppgifter till en socialnämnd i form av ett intyg som innehöll en sammanfattning av uppgifter ur patientjournalen.⁶⁶

⁶⁶ RÅ 2007 ref. 29

Information efter anmälan

Kapitlet handlar om vilken information som anmälaren kan få efter att anmälan har gjorts.

Sekretess inom socialtjänsten

Den som har gjort en anmälan till socialnämnden vill ofta veta vad som händer med anmälan. Det är naturligt att vilja försäkra sig om att anmälan leder till en lösning som är bra för barnet.

Handläggaren på socialtjänsten kan alltid ge generell information om hur socialtjänsten arbetar. Däremot är möjligheterna begränsade att informera anmälaren om vad som sker i det enskilda fallet. Det beror på de regler om sekretess som gäller i socialtjänsten. Enligt 26 kap. 1 § OSL gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Om den enskilde samtycker kan information lämnas

Huvudregeln är att en uppgift kan lämnas till anmälaren om den enskilde samtycker till det. Det följer av bestämmelser i 10 kap. 1 § och 12 kap. 2 § OSL. När uppgifterna handlar om ett barn behövs ofta samtycke från barnets vårdnadshavare, ensam eller, beroende på barnets ålder och mognad, tillsammans med barnet, för att uppgifterna ska kunna lämnas. Bestämmelser om det finns i 12 kap. 3 § OSL.

Om vårdnadshavarna, eller i vissa fall barnet, inte vill att socialtjänsten ska lämna information som omfattas av sekretess till anmälaren kan socialtjänsten bara göra det om det finns stöd för det i andra bestämmelser.

Bekräftelse att anmälan kommit in

När en anmälan har kommit in till socialnämnden bör den som gjort anmälan informeras om att anmälan tagits emot och av vem. Det följer av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Möjlighet till möte

Enligt 14 kap. 1 a § SoL bör socialnämnden erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan enligt 1 § ett möte om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt. Möjligheten att erbjuda ett möte enligt den här bestämmelsen gäller när den som har gjort anmälan omfattas av skyldigheten att anmäla enligt 14 kap. 1 § SoL.⁶⁷

⁶⁷ Se även prop. 2012/13:10 s. 49

Om anmälan rör misstanke om brott mot barnet i hemmet, hedersrelaterat våld och förtryck eller nämnden har annan information som gör mötesformen olämplig kan det vara skäl att inte ha ett möte.⁶⁸

Syftet med mötet är att ta tillvara anmälares engagemang och kompetens och att uppmärksamma barnets situation, oavsett om anmälan leder till utredning eller inte. Det är frivilligt för barnet, vårdnadshavare och den som gjort anmälan att delta i mötet.⁶⁹ Ett möte i samband med anmälan bör infalla inom den tidsgräns som gäller för förhandsbedömningen.⁷⁰

Det finns inget hinder i lagstiftningen för att handläggaren på socialtjänsten även i andra fall träffar den som har gjort anmälan tillsammans med den berörda familjen, om dessa vill det, och det bedöms vara till barnets bästa i det enskilda fallet.

Återkoppling efter anmälan

När den som gjort anmälan till socialnämnden omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL får socialnämnden informera honom eller henne om att en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Om anmälares begär sådan information ska den lämnas till honom eller henne om det inte är olämpligt att göra detta med hänsyn till omständigheterna. Det följer av 14 kap. 1 b § SoL. Bestämmelsen om återkoppling är begränsad till att gälla uppgifter om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

Exempel på situationer när det kan vara olämpligt att socialnämnden lämnar ut uppgifter till anmälares är när vårdnadshavaren ännu inte har underrättats om att en utredning inletts eller när ett utlämnande av uppgiften antas kunna leda till att insatser försenas eller försvåras och därmed får till följd att barnets möjlighet att få nödvändigt skydd och stöd försämras.⁷¹ Anmälares bör få information om möjligheten till återkoppling i samband med att socialnämnden tar emot anmälan. Detta följer av SOSFS 2014:6.

⁶⁸ Prop. 2012/13:10 s. 50 och 136

⁶⁹ Prop. 2012/13:10 s. 136

⁷⁰ Prop. 2012/13:10 s. 51

⁷¹ Prop. 2012/13:10 s. 53

Vad gör socialtjänsten?

Kapitlet beskriver vad socialtjänsten gör efter att en anmälan kommit in. Mer information om socialtjänstens arbete med barn finns att läsa i Socialstyrelsens handbok *Barn och unga – Utreda, planera och följa upp öppenvårdsinsatser enligt socialtjänstlagen* (2014).

Bekräftelse på att anmälan kommit in

När socialnämnden har tagit emot anmälan är Socialstyrelsens rekommendation att anmälaren får information om att anmälan har tagits emot och av vem. Rekommendationen finns i Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Omedelbar skyddsbedömning

När en anmälan som rör barn eller unga har kommit in ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd, en så kallad skyddsbedömning. Det följer av 11 kap. 1 a § SoL.

Skyddsbedömningen ska göras samma dag som anmälan kommer in eller senast dagen efter om anmälan kommer in sent. Handläggaren kan i vissa fall behöva ta kontakt med den som berörs av anmälan och eventuellt även med anmälaren. Skyddsbedömningen kan leda till att en utredning inleds omgående.⁷²

Förhandsbedömning

En anmälan om att ett barn misstänks fara illa leder inte alltid till att socialtjänsten inleder en utredning. Socialtjänstens bedömning av om den ska inleda en utredning eller inte kallas förhandsbedömning.⁷³ Beslutet att inleda eller inte inleda en utredning ska fattas inom fjorton dagar efter det att anmälan kommit in. Tidsgränsen kan förlängas om det finns synnerliga skäl för det. (Se 11 kap. 1 a § SoL)

Om anmälan behöver förtydligas kan socialtjänsten ta förnyad kontakt med anmälaren. Socialtjänsten kan också kontakta den eller de personer som anmälan rör, informera om innehållet i anmälan och ge honom eller henne möjlighet att bemöta uppgifterna. En sådan kontakt kan göras under nämndens förhandsbedömning och innebär inte att en utredning inleds. Om några uppgifter hämtas in från utomstående personer har däremot en utredning inletts.⁷⁴

⁷² Se prop. 2012/13:10 s. 60

⁷³ Se prop. 2012/13:10 s. 57

⁷⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 1995/96 s. 312 och 1999/00 s. 238

Anmälningssmöte

När anmälan har gjorts av någon som är anmälningsskyldig bör socialnämnden erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan ett möte om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt. Det framgår av 14 kap. 1 a § SoL. Läs mer om det under rubriken *Möjlighet till möte* sid. 31.

En utredning inleds

Om socialnämnden bedömer att anmälan innehåller information som kan föranleda någon åtgärd av nämnden ska en utredning inledas utan dröjsmål. Det följer av 11 kap. 1 § SoL.

Från och med den 1 oktober 2014 gäller nya bestämmelser om bland annat socialnämndens arbete med våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer. När socialnämnden får kännedom om att ett barn kan ha

1. utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller
2. bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående

ska nämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp.

Nämnden har ett långtgående utredningsansvar för barn som kan vara i behov av skydd eller stöd och utredningen kan genomföras oberoende av vårdnadshavarens inställning.⁷⁵ Bestämmelser om hur en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd ska göras finns i 11 kap. 2 § SoL.

Om barnet flyttar till en annan kommun är den socialnämnd som inlett utredningen fortsatt skyldig att slutföra utredningen och fatta beslut i ärendet. I vissa fall kan den nya vistelsekommunen ta över utredningen av ärendet. Det följer av 11 kap. 4 § SoL.

Underrättelse om beslut att inleda en utredning

När en utredning inleds ska den som berörs av utredningen genast underrättas om det, om inte särskilda skäl talar emot det. (Se 11 kap. 2 § tredje stycket SoL.)

Om barnet har två vårdnadshavare ska båda underrättas, oavsett om de bor tillsammans eller inte. Barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan och ska därför underrättas personligen.⁷⁶ Även yngre barn har rätt till information när en åtgärd rör honom eller henne. Det framgår av 11 kap. 10 § SoL.

Huvudregeln är alltså att socialtjänsten ska informera de som berörs av utredningen genast när utredningen inleds. I särskilda undantagsfall kan det finnas skäl för socialtjänsten att avvakta med att informera. Barn kan ha berättat om missförhållanden och uppleva ett stort obehag inför att föräldrarna underrättas. Ett visst rådrum kan därför behövas för att träffa barnet ytterligare och för att kunna förbereda kontakten med föräldrarna. Det kan

⁷⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 55 f.

⁷⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 57

också vara en situation där en polisanmälan har gjorts om misstanke om brott mot barnet av någon närstående och polisen behöver hålla förhör innan föräldrarna underrättas om misstanken.⁷⁷

Vilken information anmälare kan få beskrivs under rubriken *Information efter anmälan* sid. 31.

Så går en utredning till

Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. (Se 11 kap. 2 § SoL)

Möjlighet att ta de kontakter som behövs

Socialnämnden får ta de kontakter som behövs för bedömningen av behovet av insatser (se 11 kap. 2 § SoL).

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt. (SOSFS 2014:6)

I de flesta kommuner använder socialtjänsten handläggnings- och dokumentationssystemet Barns Behov i Centrum, BBIC. När socialtjänsten i dessa kommuner behöver inhämta information från skolan och hälso- och sjukvården använder de ofta särskilda konsultationsdokument.⁷⁸

Personer som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen. Läs om det i kapitlet *Skyldighet att lämna uppgifter till en utredning* sid. 29.

Barnets rätt till delaktighet och information

Ett barn har rätt att få relevant information när en åtgärd rör honom eller henne. Bestämmelser om det finns i 11 kap. 10 § SoL. Där framgår också att barnet ska få möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

När barnet har fyllt 15 år har han eller hon rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen. När socialtjänsten gör en utredning till ett barns skydd eller stöd (enligt 11 kap. 2 § SoL) får socialtjänsten höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren närvarar. (Se 11 kap. 10 § SoL)

Enligt Socialstyrelsens rekommendationer bör socialnämnden träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Barnet bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt både genom att svara på frågor och berätta fritt. Den här

⁷⁷ Prop. 2012/13:10 s. 133

⁷⁸ <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/bbic>

rekommendationen finns i Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Många gånger kan det vara tryggt för barnet att ha med sig någon som han eller hon känner väl och litar på i kontakten med socialtjänsten. Det kan vara barnets vårdnadshavare, en annan närstående vuxen, en vän, en annan myndighetsperson eller annan yrkesperson som barnet har förtroende för. Om samtalet berör frågor eller uppgifter som omfattas av sekretess får det lösas från fall till fall.⁷⁹

Tidsgräns för utredningar

Socialtjänsten ska bedriva en utredning till ett barns skydd eller stöd skyndsamt. Den ska vara slutförd senast inom fyra månader. Om det finns särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid. (Se 11 kap. 2 § SoL.)

En förlängning av utredningstiden kan bli aktuell exempelvis då en barnpsykiatrisk utredning eller en polisutredning i ett fall av övergrepp mot barn inte kan slutföras inom den föreskrivna tiden.⁸⁰

Utredningen kan avslutas utan insats

Att socialtjänsten har inlett en utredning innebär inte alltid att barnet får en insats. Ibland avslutas utredningen med att socialtjänsten bedömer att barnet inte behöver några insatser. I andra fall kan socialtjänsten bedöma att det finns behov av insatser men att vårdnadshavaren inte ger sitt samtycke till dessa. I vissa fall kan barnet då få vård utan samtycke med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga efter beslut av domstol.

Uppföljning i vissa fall

Det finns i vissa fall möjlighet för socialnämnden att besluta om uppföljning av barnets situation trots att utredningen avslutats utan beslut om insats. En bestämmelse om det finns i 11 kap. 4 a § SoL. Den får bara tillämpas om barnet, utan att förutsättningar för tvångsvård enligt LVU föreligger, har särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

Ett syfte med uppföljningen är att socialtjänsten ska kunna fortsätta att följa barnets förhållanden. Uppföljningen kan också innebära att socialtjänsten kan fortsätta ett motivationsarbete för att möjliggöra de insatser för barnet som nämnden anser nödvändiga. Möjligheten till uppföljning ska inte tillämpas annat än när det finns starka skäl för det.⁸¹

Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att utredningen som gäller barnets behov av stöd och skydd avslutats. Om nämnden inleder en ny utredning ska uppföljningsbeslutet upphöra att gälla. Socialnämnden är skyldig att underrätta barn som har fyllt 15 år och vårdnadshavare som berörs

⁷⁹ Jfr prop. 2012/13:10 s. 42

⁸⁰ Prop. 1996/97:124 s. 180

⁸¹ Prop. 2012/13:10 s. 64 f. och 133 f.

både om beslutet att inleda och att avsluta uppföljningen. Bestämmelser om det här finns i 11 kap. 4 c § SoL.⁸²

Utredningen kan avslutas med insats

Socialtjänstens utredning kan också leda fram till ett beslut om insats.

Insatser till barn kan vara utformade på olika sätt. Det kan vara fråga om insatser till barn som bor kvar hemma, eller insatser som innebär placering utanför det egna hemmet i familjehem eller i ett hem för vård eller boende, HVB. Den vanligaste insatsen är biståndsinsats i form av en öppen insats så som kontaktperson, kontaktfamilj och strukturerade öppenvårdsprogram.⁸³ Det kan också handla om stöd till föräldrarna.

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. (1 kap. 2 § SoL)

Socialtjänstlagen bygger på frivillighet. Verksamheten ska, enligt 1 kap. 1 § tredje stycket SoL bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. I 5 kap. 1 § SoL betonas att socialnämnden ska ha ett nära samarbete med hemmen. Den enskilde har därför ett stort inflytande över hur en utredning hos socialtjänsten kan bedrivas och vilka insatser han eller hon får. Samhället har dock möjlighet att kunna ge barn och unga det skydd eller vård de behöver även i de fall vårdnadshavaren och den unge, när han eller hon fyllt 15 år inte samtycker till nödvändiga insatser. Det regleras i LVU.

När barnet har fyllt 15 år får socialnämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det (se 3 kap. 6 a § SoL).

Även bland barn som får någon form av heldygnsinsats får de flesta frivillig vård med stöd av socialtjänstlagen. En mindre del får vård med stöd av LVU.⁸⁴

Beslut om åtgärd mot en vårdnadshavares vilja

Socialnämnden har vissa, begränsade möjligheter att med stöd av 6 kap.

13 a § FB besluta att en åtgärd får vidtas om det krävs med hänsyn till barnets bästa, om barnet har två vårdnadshavare och bara den ena vårdnadshavaren samtycker till en åtgärd till stöd för barnet. Det gäller exempelvis psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen och behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Mer om denna bestämmelse finns i Socialstyrelsens handbok *Vårdnad, boende och umgänge* (2012).

⁸² Se även prop. 2012/13:10 s. 135

⁸³ Socialstyrelsen (2006) Öppenvårdens former – En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård, s 15.

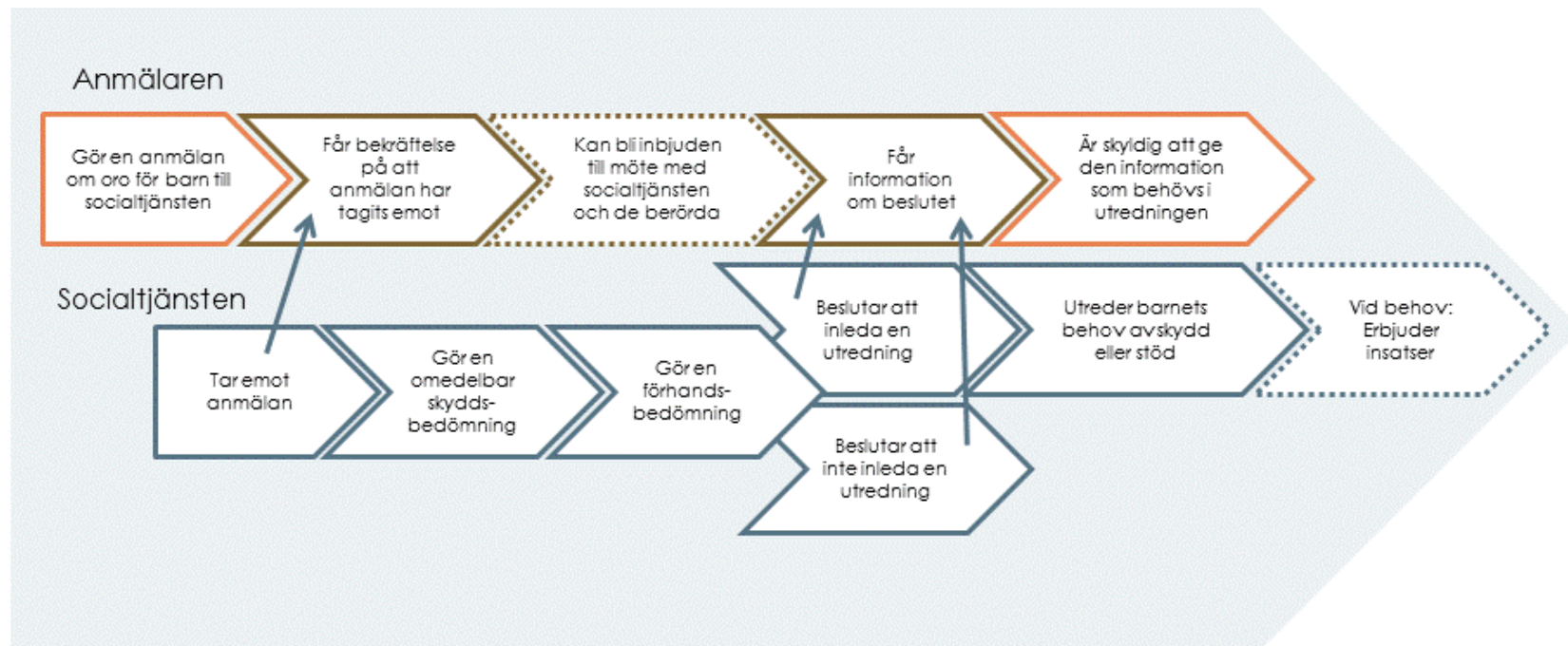
⁸⁴ Se vidare Socialstyrelsens rapport *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013* s. 115

Särskild hantering vid misstanke om brott

Om en anmälan gäller en misstanke om brott mot barn behöver socialnämnden ta ställning till om en polisanmälan ska göras. Nämnden har möjlighet att avvakta med att informera vårdnadshavarna om att socialtjänsten har inlett en utredning, läs mer om detta under rubriken *Underrättelse om beslut att inleda en utredning* sid. 34.

När det gäller vissa typer av brott mot barn bör socialnämnden skyndsamt göra en polisanmälan om det inte strider mot barnets bästa. Detta gäller bland annat misstanke om misshandel och sexualbrott. Mer specifikt är det de brott som avses i 3, 4 och 6 kap. BrB, respektive lagen (1982:316) med förbud mot könsstypning av kvinnor. Rekommendationen för socialnämnden finns i Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Skiss över flödet när en anmälan görs av anmälningsskyldig personal

Samverkan om barn som far illa

Kapitlet tar upp betydelsen av samverkan mellan olika aktörer i arbetet med barn som riskerar att fara illa eller far illa och vilka bestämmelser i lagstiftningen som ställer krav på samverkan.

Verksamheter ska samverka om barn

För att samhället ska kunna ge stöd åt barn som far illa räcker det inte med att socialnämnden får kännedom om de barn som riskerar att fara illa. De verksamheter som finns runt barnet behöver samverka och använda sig av varandras kompetens. De komplexa problem och förhållanden som ska hanteras av verksamheter som möter barn som far illa kräver tillgång till olika slags kompetens och resurser.⁸⁵

I 5 kap. 1 a § SoL finns därför en bestämmelse om att socialnämnden ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att samverkan aldrig kan ersätta en formell anmälan vid misstanke om att ett barn far illa.

Socialnämnden ska verka för samverkan

Socialnämnden ska aktivt verka för att samverkan enligt 5 kap. 1 a § SoL kommer till stånd. Bestämmelsen innebär att socialnämnden har ett förstahandsansvar för att samverkan kommer till stånd.⁸⁶ Samverkan ska ske både på individnivå och på övergripande nivåer.⁸⁷

Hälso- och sjukvårdens och skolans ansvar

Motsvarande bestämmelser som 5 kap. 1 a § SoL, men utan förstahandsansvar, finns i 29 kap. 13 § skollagen, 2 f § hälso- och sjukvårdslagen och 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen. Skyldigheten att samverka när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa omfattar såväl offentligt bedriven hälso- och sjukvård som den som bedrivs i enskild regi. På samma sätt omfattar skyldigheten både offentligt och enskilt bedriven förskole- och skolverksamhet och skolbarnomsorg.⁸⁸

Polisens ansvar

För polisen finns en bestämmelse om samverkan i 3 § polislagen. Av bestämmelsen framgår att polisen ska samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dem om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem. Bestämmelsen omfattar samverkan på alla samhällsnivåer i fråga om barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁸⁹

⁸⁵ Prop. 2002/03:53 s. 59

⁸⁶ Se prop. 2002/03:53 s. 108

⁸⁷ Se prop. 2002/03:53 s. 58-61 och 107

⁸⁸ Se prop. 2002/03:53 s. 59

⁸⁹ Jfr prop. 2002/03:53 s. 58

Andra bestämmelser om samverkan

Utöver de bestämmelser som nämnts ovan finns allmänna bestämmelser om samverkan eller samarbete mellan aktörer i många författningar till exempel:

- 6 § förvaltningslagen
- 3 kap. 1, 4 och 5 §§ socialtjänstlagen
- 5 § förordningen (2009:1174) med instruktion för Försäkringskassan
- 4 § förordningen (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården
- 2 § förordningen (2007:996) med instruktion för Migrationsverket.

Exempel på samverkansformer

Samverkan om barn som far illa eller riskerar att fara illa sker på många håll i landet. Två sådana exempel är barnahus, där man samverkar för att hjälpa unga brottsoffer, och sociala insatsgrupper, som samverkar i arbetet med unga i riskzon att utveckla en kriminell livsstil.

Stöd för arbete med samverkan

Strategi för samverkan

Socialstyrelsen tog 2007 fram en nationell strategi för samverkan tillsammans med Rikspolisstyrelsen och dåvarande Myndigheten för skolutveckling. Den heter *Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa* och kan användas som ett stöd i arbetet för en långsiktig och stabil samverkan på lokal och regional nivå.

Vägledning i samverkan om barn

Socialstyrelsens vägledning *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer* (2013) kan ge stöd i arbetet när insatser ges från olika instanser samtidigt. Vägledningen, som i första hand riktar sig till verksamhetsansvariga inom hälso- och sjukvård och socialtjänst, kan även vara ett stöd i samverkan med andra aktörer.

Referenser

Utskottsbetänkande

Socialutskottets betänkande 1981/82:22 *om lag om vård av missbrukare i vissa fall*

Propositioner

Prop. 1979/80:2 *med förslag till sekretesslag m.m.* Del A

Prop. 1981/82:168 *Vårdnad och umgänge m.m.*

Prop. 1989/90:28 *Vård i vissa fall av barn och ungdomar*

Prop. 1990/91:111 *om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m.*

Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*

Prop. 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*

Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Prop. 2006/07:108 *Utredningar avseende barn som har avlidit i anledning av brott m.m.*

Prop. 2009/10:131 *Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar*

Prop. 2011/12:4 *Utredningar avseende vissa dödsfall*

Prop. 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*

Statens offentliga utredningar

SOU 2009:68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*. Betänkande av Barnskyddsutredningen

Rättsfall

RÅ 2007 ref. 29

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 19 november 2013 i mål nr B 2105-13

Justitieombudsmannens beslut

JO:s ämbetsberättelse

1983/84 s. 231

1984/85 s. 272

1992/93 s. 319

1992/93 s. 341
1992/93 s. 391
1993/94 s. 261
1995/96 s. 247
1995/96 s. 312
1996/97 s. 268
1999/00 s. 238
2002/03 s. 170
2002/03 s. 229
2002/03 s. 290
2004/05 s. 299
2005/06 s. 446
2007/08 s. 261
2010/11 s. 318
2012/13 s. 268
2013/14 s. 402

Opublicerade beslut från JO

JO:s beslut den 25 november 1991, dnr 3664-1990

JO:s beslut den 6 november 2012, dnr 4151-2011

JO:s beslut den 18 december 2013, dnr 6755-2012

Socialstyrelsens publikationer

Öppenvårdens former – En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård (2006)

Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa (2007)

Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete - Handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (2012)

Vårdnad, boende och umgänge (2012)

Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013 (2013)

Barn som far illa eller riskerar att fara illa – En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar (2013)

Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende (2013)

Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar (Socialstyrelsen och Skolverket 2013)

Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer (2013)

Barn och unga – Utredda, planera och följa upp öppenvårdsinsatser enligt socialtjänstlagen (2014)